

Joseph en Selma Sanders

Frankenstraat 55, Maastricht

De Maastrichtse jaren van het echtpaar Joseph Sanders en Selma Sanders-Leeraar zijn onlosmakelijk met de geschiedenis van het Joodse, koosjere Hotel Wilhelmina verbonden.

Die geschiedenis begon in 1903 toen de eigenaren van Huize Wilhelmina in Scheveningen, D.W. Augurkiesman en E. Augurkiesman-Nunes Cardozo, een dependance vestigden in Maastricht. In september 1903 opende Hotel Wilhelmina in Maastricht haar deuren, met 35 kamers, aan de Wilhelminasingel 46-48. Het was een Koosjer hotel, het enige in Limburg, onder rabbinaal toezicht van Dr. Lansberg.¹

In juni 1911 werd het Grand Hotel Wilhelmina aan het echtpaar Henri Samuel Polak en Grietje Sanders verkocht. Zij waren op 18 augustus 1909 in Rotterdam getrouwd. Grietje was de vier jaar oudere zuster van Joseph Sanders. Het adres was toen Wilhelminasingel 88-90, maar ik ga er vooralsnog vanuit dat dit hetzelfde pand was, en dat er sprake was van een henummering ten gevolge van een verlenging van de Wilhelminasingel. Het hotel bleef streng koosjer onder toezicht van de Opperrabbijn.²

Begin jaren dertig werd Henri Polak waarschijnlijk ziek, want hij overleed op 20 april 1934 in Heerlen op 50 jarige leeftijd. Eind december 1932 vestigden Joseph Sanders en zijn vrouw Selma zich vanuit Rotterdam in Maastricht, op het adres Wilhelminasingel 88-90. Joseph was toen handelsreiziger. Op 10 oktober 1933 namen Joseph en Selma Sanders het hotel van hun familieleden over, en zetten het volgens de bestaande formule voort.³

Begin 1936 kocht het echtpaar een monumentaal pand aan de overzijde van de Wilhelminasingel, op nummer 73, en vestigde het Grand Hotel Wilhelmina daar. Ze

---

¹ Onderzoek van advertenties, met behulp van www.delpher.nl. Zie: *Nieuwe Israëlich Weekblad* (hierna *NIW*), 5 juni 1903; *NIW*, 18 sept. 1903; *NIW*, 4 juni 1904; *NIW*, 9 sept. 1904; *NIW*, 14 juli 1905; *NIW*, 16 sept. 1906; *NIW*, 14 juni 1907; *NIW*, 17 febr. 1911.

² Over de familie Sanders, zie e-mail van Tom Verwaijen aan de auteur, 8 juni 2019; www.WieWasWie.nl; Politiedossiers Maastricht, met dank aan Eric van Rijsselt. Verder: *NIW*, 22 sept. 1911; *NIW*, 28 aug. 1913; *NIW*, 12 sept. 1913; *NIW*, 9 juni 1916; *NIW*, 17 aug. 1923; *NIW*, 24 juli 1931; *NIW*, 28 aug. 1931.

³ www.WieWasWie.nl; Politiedossiers Maastricht, met dank aan Eric van Rijsselt; *Limburger Koerier*, 7 jan. 1933; *Limburgsch Dagblad*, 10 okt. 1933; *NIW*, 14 juni 1935; *NIW*, 28 juni 1935; *NIW*, 12 juli 1935; *NIW*, 19 juli 1935.

verhuisden naar dat adres op 17 januari 1936.⁴ Het oude hotel op nummer 88-90 werd verhuurd als appartementen, veelal aan Joodse gezinnen die uit Duitsland waren gevlucht, terwijl ook de dameshoedenfabriek KoSa en andere ondernemingen daar een onderkomen vonden. Onder de Duitse bezetting werd het pand 88-90 op 11 december 1940 om 10.00 uur in de achterzaal van café Suisse aan het Vrijthof 11 door notaris Van Konijnenburg openbaar verkocht.⁵

Op nummer 73 was het Selma Sanders die het hotel leidde, samen met haar man. Ze adverteerden in 1939 dat ze zowel een Hollandse als een koosjere keuken hadden. Hoe lang Selma en Joseph hun hotel op nummer 73 hebben kunnen uitbaten is mij niet precies bekend. Zeker is dat begin 1941 het doek definitief was gevallen, want op 24 maart van dat jaar verhuisde het gezin naar de Meerssenerweg nr. 321.⁶

Joseph Sanders, geboren op 5 augustus 1889 in Rotterdam, kwam uit een familie van handelsreizigers en kooplieden, die al decennia woonden in die stad.

Over zijn jeugd is weinig bekend, behalve dat hij drie zusters en één broer had, waarvan er twee de oorlog hebben overleefd.⁷

Hij trouwde op 12 juni 1919 op negentwintigjarige leeftijd met de dertigjarige Eva Polak, geboren op 10 maart 1889 te Rotterdam, een zuster van zijn zwager Henri. Hij was toen winkelbediende. Reeds een jaar later, op 16 juni 1920, scheidden zij. Er waren geen kinderen.⁸

---

⁴ Persoonskaarten, afdeling Burgerzaken Gemeente Maastricht; *NIW*, 16 sept. 1936; *NIW*, 2 juni 1939; *NIW*, 21 juli 1939; *Limburger Koerier*, 3 jan. 1940; <https://www.monumenten.nl/monument/45213>; https://nl.wikipedia.org/wiki/Lijst_van_rijksmonumenten_in_Maastricht/Wilhelminasingel.

⁵ *Nederlandsche Staatscourant*, 17 okt. 1936; *Limburger Koerier*, 30 jan. 1937; *Nederlandsche Staatscourant*, 10 mrt. 1937; *Limburger Koerier*, 9 aug. 1937; *Limburger Koerier*, 1 aug. 1938; *Limburger Koerier*, 2 dec. 1939; *Limburger Koerier*, 22 mrt. 1940; *Limburger Koerier*, 23 nov. 1940, 30 nov. 1940 en 7 dec. 1940; politiedossiers Maastricht, met dank aan Eric van Rijsselt; <http://www.struikelsteentjes-maastricht.nl/c/centrum-oost/lb20540/wilhelminasingel-88>.

⁶ *NIW*, 2 juni en 16 sept. 1939; persoonskaarten, afdeling Burgerzaken Gemeente Maastricht; politiedossiers Maastricht, met dank aan Eric van Rijsselt. Van het adres Wilhelminasingel 73 werd L. Rosenthal weggevoerd. Hij werd vermoord in Sobibor op 13 juli 1943. Zie: <http://www.maastrichtsegevelstenen.nl/oorlog2ex.htm>.

⁷ Voor onderstaande biografie informatie, tenzij anders vermeld, zie e-mail van Tom Verwajen aan de auteur, 8 juni 2019; www.WieWasWie.nl.

⁸ Gemeentearchief Rotterdam: gezinskaart NL-RtGAR_494-03_851-413_0442321R - Joseph Sanders.

Joseph Sanders (1889-1942)

Inmiddels waren zijn ouders van Rotterdam naar Hotel Wilhelmina in Maastricht verhuisd. Zijn vader overleed daar op 19 januari 1921 en zijn moeder op 26 augustus 1926. Beiden werden begraven op de Joodse begraafplaats Toepad in Rotterdam.⁹

We mogen daarom aannemen dat ook Joseph regelmatig bij zijn zuster, zwager en ouders in Maastricht verbleef, zeker toen hij handelsreiziger geworden was.

Daar ontmoette hij de Maastrichtse Selma Leeraar.

---

⁹ E-mail van Tom Verwaijen aan de auteur, 8 juni 2019.

Selma kwam uit een familie van kramers, die zich begin jaren 1860 vanuit Zutphen in Maastricht gevestigd had. Haar vader, fabrieksupzichter Jacob Leeraar (1871-1943), kwam uit een groot gezin. Op 17 oktober 1900 huwde hij met Anna Claessens. Ze kregen maar twee kinderen die het kraambed overleefden: Selma op 10 maart 1902 en Emma op 27 juni 1904.¹⁰

Negentien jaar oud, op 29 juni 1921, trouwde winkeljuffrouw Selma in Maastricht met winkelchef Isidoor Dreesde, wellicht haar baas, geboren op 2 februari 1896 in Amsterdam. Een jaar later, op 15 juni werd hun zoon Jacques geboren. Ook dit huwelijk hield niet lang stand. Op 30 mei 1924 werd het huwelijk tussen Isidoor en Selma ontbonden.¹¹

Op 29 september 1926 huwde ze voor de tweede maal, nu met Joseph Sanders uit Rotterdam. Het echtpaar woonde van 1926 tot eind 1932 in Rotterdam, en nam daarna, zoals we hebben gezien, Hotel Wilhelmina over.¹²

Ze kregen drie kinderen:

- David Sanders, geboren 13 augustus 1927.
- Mark (Marcus) Sanders, geboren 3 december 1929.
- en nakomertje Anneke (Anna) Sanders, geboren 27 januari 1939.

Alle drie hebben de oorlog overleefd. Ze werden naar onderduikadressen in Den Haag en elders gebracht.¹³ Zoon Jacques Dreesde hoorde er geheel bij. Toen hij op 22 juni 1935 ‘Bar Mitswo’ deed werd hij door Joseph en Selma onze oudste zoon Jacques genoemd.¹⁴

In het pand Meerssenerweg 321 had het gezin Sanders dat toen uit 2 volwassenen en 4 kinderen bestond acht kamers tot zijn beschikking. Dat was beslist een riante situatie.¹⁵

---

¹⁰ Over de familie Leeraar, zie: www.WieWasWie.nl, en e-mail van Hein-Willem Leeraar aan de auteur, d.d. 12 juni 2019.

¹¹ Persoonskaarten, afdeling Burgerzaken Gemeente Maastricht; politiedossiers Maastricht, met dank aan Eric van Rijsselt; www.WieWasWie.nl.

¹² Gemeentearchief Rotterdam: gezinskaart NL-RtGAR_494-03_851-413_0442321R - Joseph Sanders.

¹³ Gemeentearchief Rotterdam: gezinskaart NL-RtGAR_494-03_851-413_0442321R - Joseph Sanders; persoonskaarten, afdeling Burgerzaken Gemeente Maastricht; politiedossiers Maastricht, met dank aan Eric van Rijsselt; e-mails van Ewoud Sanders aan de auteur, d.d. 12 mei, 13 mei, 14 mei, 16 mei en 23 mei 2019.

¹⁴ *NIW*, 14 juni 1935.

¹⁵ Politiedossiers Maastricht, met dank aan Eric van Rijsselt.

Op 16 maart 1942 moesten ze het pand echter toch verlaten en verhuisden ze naar Frankenstraat 55, waar we nu staan. Daar woonde ook een zekere Fresco, die vrijstelling van tewerkstelling had gekregen.¹⁶

De Duitse maatregelen tegen de Joden werden ondertussen steeds scherper. Begin mei constateerde een Maastrichtse ambtenaar dat twaalf borden ‘Verboden voor Joden’ uit parken en andere plekken waren verwijderd. Nadat onderzoek en getuigenverhoor niets hadden opgeleverd, werden op 20 en 21 mei 1942 als represaillemaatregel 12 Joodse mannen door de SD willekeurig opgepakt, waaronder Joseph Sanders. Ze werden ingesloten in het Huis van Bewaring op de Minderbroedersberg.¹⁷

Op 27 mei werd Joseph gedeporteerd naar Kamp Amersfoort en in juli 1942 vandaaruit naar Kamp Westerbork, waar vandaan hij direct op 16 juli, met het 2e transport van 895 Joden met de trein naar het concentratiekamp Auschwitz werd vervoerd, waar hij op 30 september 1942 werd vermoord.¹⁸

---

¹⁶ Persoonskaarten, afdeling Burgerzaken Gemeente Maastricht; politiedossiers Maastricht, met dank aan Eric van Rijsselt.

¹⁷ RHCL, GAM, Gemeentepolitie Maastricht 1814-1964, inv. 20.108A, no. 1738, J1, 1277, 2956, en 4784; Herman van Rens, *Vervolgd in Limburg*, pag. 91; politiedossiers Maastricht, met dank aan Eric van Rijsselt; e-mail Ewoud Sanders, 12 mei 2019, met bijlagen.

¹⁸ [anon.]. ‘4 mei herdenking met indrukwekkende sprekers,’ *De Heemsteder*, 12 mei 2010; <https://www.joodsmonument.nl/nl/page/130980/joseph-sanders>; e-mail van Tom Verwijen aan de auteur, 8 juni 2019.

Selma Sanders-Leeraar (1902-1943)

Selma kon voorlopig op Frankenstraat 55 blijven wonen. Zij had een EHBO-diploma, en kreeg de taak oude en zieke joden te verzorgen die niet op transport konden worden gesteld, zoals de genoemde heer Fresco.¹⁹

Op 30 maart 1943 stonden echter ook Selma en haar kinderen Jacques, David, Mark en Anna op een lijst van personen die naar Westerbork moesten worden gedeporteerd. De drie jongsten werden toen snel in veiligheid gebracht: Anneke bij een gereformeerd gezin, David dook onder in Den Haag, later gevolgd door Mark.²⁰ Het verhaal gaat dat Jacques bij zijn moeder wilde blijven omdat zij suikerziekte had.

---

¹⁹ E-mail Ewoud Sanders aan auteur, 16 mei 2019; [anon.]. '4 mei herdenking met indrukwekkende spreker,' *De Heemsteder*, 12 mei 2010.

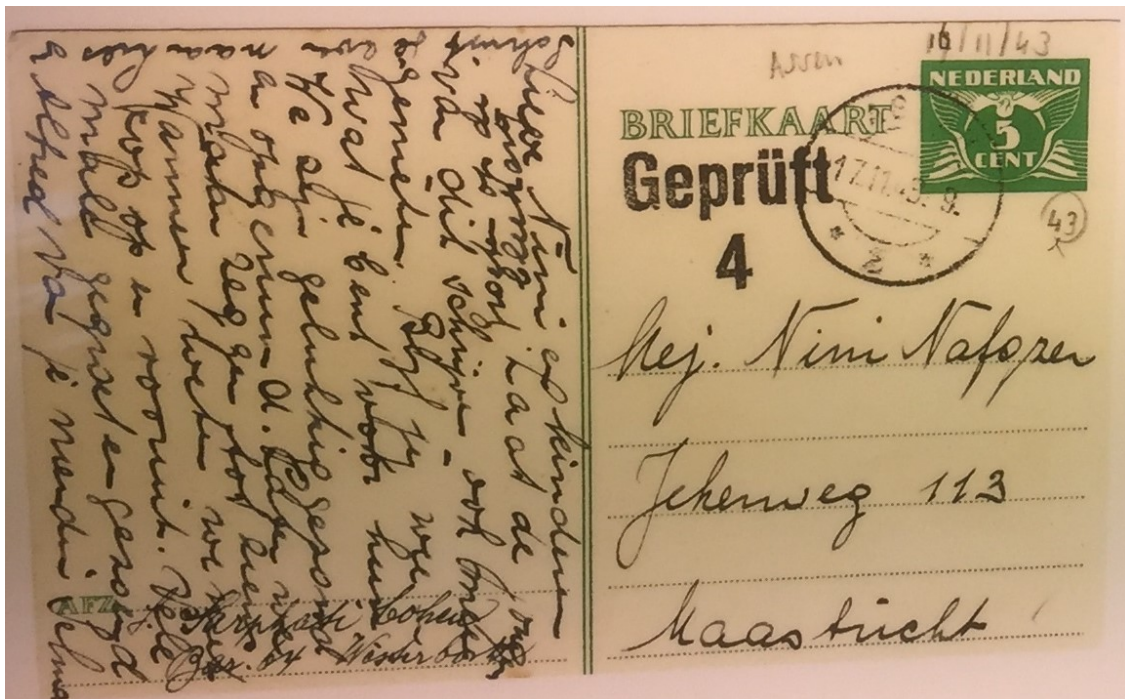
²⁰ E-mail van Ewoud Sanders, 30 juni 2019.

Vanwege haar werk als ziekenverzorger wist de Joodsche Raad nog enig uitstel te onderhandelen.²¹

Maar 20 oktober 1943 werden Selma en Jacques toch opgepakt. Op 22 oktober kwamen ze in Westerbork aan, en op 15 november werden ze beiden naar Auschwitz gedeporteerd.²²

Vanuit de trein hebben Selma en Jacques kaartjes weten te versturen aan Nini Nafzger, Jacques' verloofde in Maastricht (afgestempeld, Groningen 17 november 1943). Uit die kaarten spreekt een ongelooflijke positieve kracht om haar (schoon)kinderen een hart onder de riem te steken.²³

“Lieve Nini en kinderen, Laat de jongens van dit schrijven ook meegenieten. Blijf jij wie wat je bent voor hun. We zijn gelukkig gezond en opgeruimd. Laten we maar zeggen tot ziens. Wanneer weten we niet. Kop op en vooruit! Vele malen gegroet en gezoend Alfred van je vriendin Selma.”

²¹ Politiedossiers Maastricht, met dank aan Eric van Rijsselt; e-mail Ewoud Sanders aan auteur, 16 mei 2019.

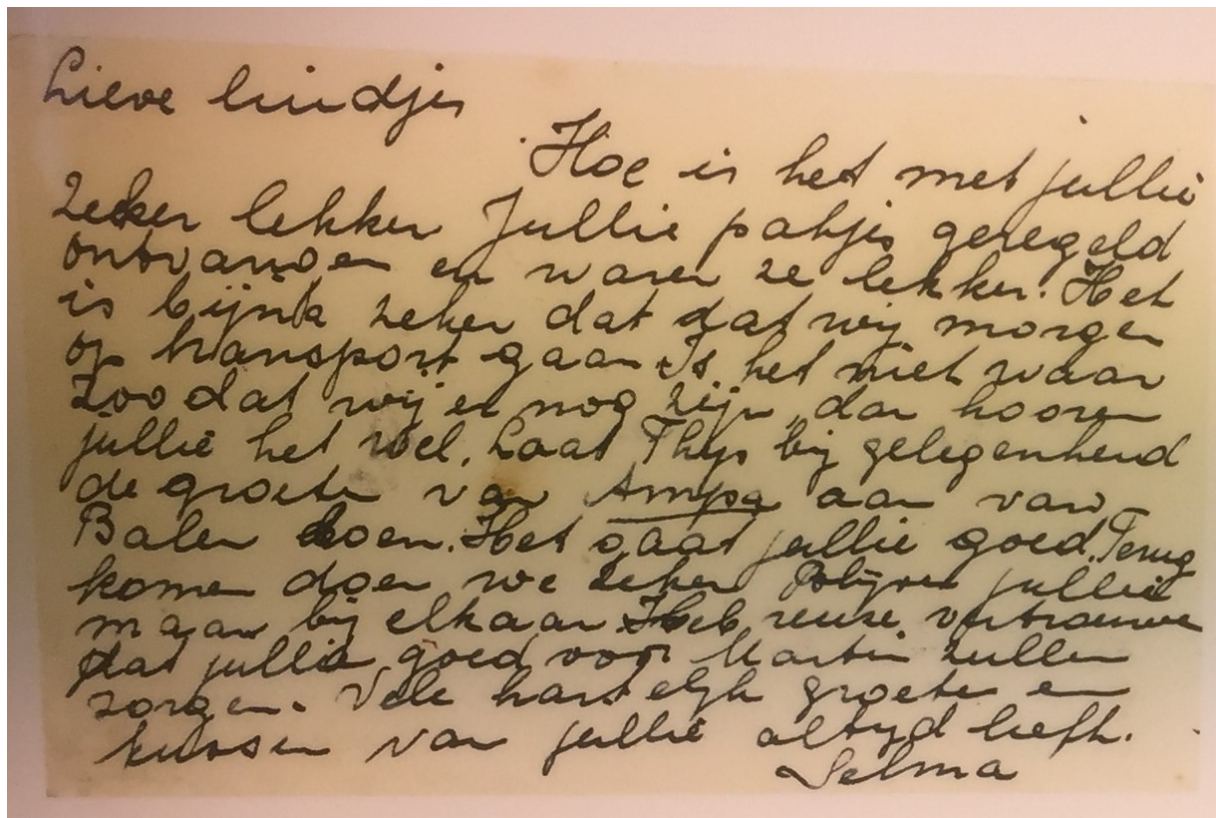
²² Politiedossiers Maastricht, met dank aan Eric van Rijsselt; e-mail Ewoud Sanders aan auteur, 16 mei 2019.

²³ Foto's van de hieronder geciteerde briefkaarten werden bij opgestuurd door Ewoud Sanders, e-mail 13 mei 2019. Ze zijn ook geëxposeerd in een tentoonstelling in Auschwitz.

En op de achterzijde staat een ontroerend bericht waarmee ze zich direct tot haar kinderen richt, die ze – begrijpelijkerwijs – ‘schuilnamen’ geeft.²⁴

“Lieve luidjes,

Hoe is het met jullie. Zeker lekker jullie pakjes geregeld ontvangen en waren ze lekker. Het is bijna zeker dat wij morgen op transport gaan. Is het niet waar zoo dat wij er nog zijn dan hooren jullie het wel. Laat Thijs bij gelegenheid de groeten van [Anysa? niet goed leesbaar] aan van Balen doen. Het gaat jullie goed. Terug komen doen we zeker. Blijven jullie maar bij elkaar. Heb reuze vertrouwen dat jullie goed voor Martin zullen zorgen. Vele hartelijke groeten en kussen van jullie altijd liefh. Selma.”

Lieve luidjes
Hoe is het met jullie
Zeker lekker jullie pakjes geregeld
ontvangen en waren ze lekker. Het
is bijna zeker dat wij morgen
op transport gaan. Is het niet waar
zoo dat wij er nog zijn dan hooren
jullie het wel. Laat Thijs bij gelegenheid
de groeten van Anysa aan van
Balen doen. Het gaat jullie goed. Terug
komen doen we zeker. Blijven jullie
maar bij elkaar. Heb reuze vertrouwen
dat jullie goed voor Martin zullen
zorgen. Vele hartelijke groeten en
kussen van jullie altijd liefh.
Selma

Zo richt een moeder zich tot haar kinderen. Ze zouden alle drie de oorlog overleven, en in haar geest het leven opnieuw oppakken.²⁵

²⁴ Informatie van Saskia Sanders bij het leggen van de struikelstenen op 20 juni 2019'e-mail Ewoud Sanders, 30 juni 2019.

²⁵ Informatie van Saskia Sanders bij het leggen van de struikelstenen op 20 juni 2019.

Direct na aankomst, op 19 november 1943 werd Selma in Auschwitz vermoord.²⁶
Ook Selma's zoon Jacques Dreesde zou de oorlog niet overleven. Aan hem zullen we uitvoerig aandacht besteden als in 2020 een struikelsteen voor hem zal worden gelegd.

Ernst Homburg, juni 2019

---

²⁶ <https://www.joodsmonument.nl/nl/page/130979/selma-sanders-leeraar>.